

УДК 338.43(477)–047:330.101.54
JEL Classification: Q18, Q13, O13

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ГРИГОРУК Павло¹, СПІВАК Віктор²

¹Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-2732-5038>
e-mail: hryhorukpm@khmnu.edu.ua

²Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0009-0004-7424-2800>
e-mail: Viktor.sbproservice@gmail.com

Стаття відображає результати комплексного аналізу показників аграрного сектору економіки України в контексті забезпечення економічної безпеки. Для підвищення об'єктивності оцінок динаміки показників та обґрунтованості висновків обраний період з 2019 року по 2024 рік, який включає допандемійний період, період пандемії Covid-19 і постпандемійне відновлення, та період воєнного стану. Статистичною базою дослідження виступили дані Державної служби статистики України, Світового банку та інших міжнародних порталів даних. Метою дослідження є проведення комплексного аналізу показників аграрного сектору економіки за функціональними складовими економічної безпеки, у тому числі в період воєнного стану, виявлення ключових тенденцій зміни показників і факторів, що визначають рівень економічної стійкості суб'єктів господарювання, для формування цілісного уявлення про стан економічної безпеки підприємств галузі в умовах сучасних викликів. Встановлено, що за результатами аналізу макроекономічних показників виробничої діяльності функціонування аграрного сектору економіки України впродовж досліджуваного періоду мало двоїсту природу: при демонстрації здатності адаптації до кризових умов господарювання мала місце обмежена здатність до зростання внаслідок високої чутливості до зовнішніх збурень. Показники землекористування та ресурсного забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції мали негативну динаміку, що свідчить про глибоку деградації та перехід аграрного сектору до режиму виживання. Динаміка викидів парникових газів внаслідок діяльності аграрних підприємств має чітко виражений перелом у 2022 році, який відобразив зниження викидів. Встановлено, що такий ефект після цього періоду зумовлений насамперед зниженням масштабів виробництва, а не впровадженням кліматично ефективних технологій. Визначено, що стратегічним завданням є трансформація тимчасового екологічного ефекту, зумовленого спадом виробництва, у сталий результат модернізації аграрного сектору в руслі європейських кліматичних та аграрних політик. Динаміка імпорту та експорту сировини свідчить про поступову структурну переорієнтацію аграрного сектору України під впливом зовнішніх шоків, воєнних дій та коливань внутрішніх ринків. Зростання експорту у період воєнного стану відображає стратегічну орієнтацію на валютну виручку та підвищення ролі аграрного сектору у зовнішній торгівлі, тоді як імпорتنі потоки обмежені воєнними та логістичними бар'єрами. В сукупності результати проведеного аналізу дозволяють сформувати цілісне уявлення про тенденції розвитку аграрного сектору та стан забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова. аграрний сектор економіки, економічна безпека, ризики та шоки воєнного стану, євроінтеграція.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2026-19-4>

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Стаття надійшла до редакції / Received 22.12.2025
Прийнята до друку / Accepted 23.01.2026
Опубліковано / Published 29.01.2026

© Григорук Павло, Співак Віктор

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Функціонування національної економіки відбувається в умовах зростаючої економічної невизначеності, глобалізаційних процесів, системних ризиків, багатовекторних внутрішніх і зовнішніх загроз та деструктивних високодинамічних збурень. Аграрний сектор економіки посідає домінуюче місце у сучасній структурі національної економіки України, виступаючи фундаментом продовольчої безпеки як на національному рівні, так і в глобальному вимірі; створюючи робочі місця, особливо у сільській місцевості, формуючи значну частку валютних надходжень шляхом експорту сільськогосподарської продукції. Як наслідок, галузь відіграє ключову роль у забезпеченні макроекономічної та соціальної стабільності в Україні.

Специфіка аграрного виробництва суттєво пов'язана з сезонністю, залежністю від природно-кліматичних умов, значною капіталомісткістю та тривалим виробничим циклом, що зумовлює підвищену ризиковість діяльності та вразливість агропромислових підприємств до зовнішніх і внутрішніх загроз. Трансформаційні процеси останнього часу, зумовлені уповільненням світової економіки внаслідок пандемії COVID-19, радикальною зміною геополітичних орієнтирів, суттєвими коливаннями цін на аграрну продукцію та відповідні ресурси поставили підприємства цього сектору економіки перед безпрецедентними викликами. Тривала військова агресія посилила деструктивні процеси та створила нові виклики внаслідок скорочення виробничого потенціалу та руйнування виробничих потужностей; втрати та фізичного

руйнування частини активів. Це негативно позначилось на внеску аграрного сектора у ВВП. За даними Звіту про фінансову стабільність, підготовленому Національним банком України [1], внесок сільського господарства в економічне зростання у 2024 році був збитковим на рівні 0,5% та Втрати внаслідок мінування та окупації значних сільськогосподарських площ, їх деградація внаслідок активних бойових дій, погіршення екологічного стану територій унеможливили проведення сільськогосподарських робіт в зоні бойових дій. За оцінками аналітиків, станом на кінець 2025 року у п'яти прифронтових областях України збитки лише орних земель 2025 року оцінюються у 123 млрд грн [2]. За даними Зимового плану реагування України (жовтень 2025 – березень 2026), для сільських домогосподарств, розташованих у прифронтових зонах, для яких тваринництво є джерелом засобів для виробництва, споживаючи підтримку у вигляді кормів для худоби в зимовий період, останні запаси кормів зменшилися на 23 % через скорочення сільськогосподарських угідь унаслідок бойових дій та низьку врожайність. Для їх підтримки передбачається виділення 5.3 млн. доларів США [3].

Негативним наслідком стало суттєве скорочення трудових ресурсів через міграційні процеси та мобілізацію, що деструктивно вплинуло на зайнятість у аграрному секторі, зумовило втрати людського капіталу та зниження інтелектуального потенціалу.

Порушення традиційних логістичних ланцюгів, зокрема, морських перевезень, зростання вартості фрахту, блокування сухопутних кордонів знизило експортні можливості підприємств галузі. Це спричинило зростання світових цін на сільськогосподарську продукцію, в першу чергу на зерно, і створило суттєву загрозу світовій продовольчій безпеці. За даними Звіту про стан продовольчої безпеки та харчування у світі (SOFI), підготовленому у 2025 р. спільно ФАО, МФСР, ЮНІСЕФ, ВПП та ВООЗ, війна в Україні, посилена численними екстремальними погодними явищами, стала другим великим глобальним шоком для продовольчих ринків, порушивши торговельні шляхи, посиливши невизначеність та посиливши інфляційний тиск, спричинений пандемією. Військові дії в Чорноморському регіоні, скоротили експорт зерна та добрив, особливо вплинувши на країни з низьким рівнем доходу та країни із середнім рівнем доходу, які залежать від світових ринків зернових. У 2023 році інфляція цін на продукти харчування продовжувала зростати і випередила зростання доходів багатьох вразливих груп населення. За оцінками, у 2024 році від 638 до 720 мільйонів людей, що відповідає 7,8 та 8,8% населення світу відповідно, зазнали голоду [4]. В звіті зроблений висновок, що така тенденція критично позначається на досягненні до 2030 року цілі сталого розвитку №2, спрямованої на подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування та сприяння сталому розвитку сільського господарства. Разом з тим, Україна залишається надійним постачальником продовольства на світові ринки, За даними Мінагрополітики, у 2024 р. Україна майже вийшла на показник експорту агропродовольчої продукції довоєнного періоду – 24,5 млрд доларів США, що становило 59 % загального експорту [5].

Зростання цін на добрива та пально-мастильні матеріали у сукупності з обмеженням фінансування, зокрема, і доступу до кредитів, а також гостра нестача людського капіталу зумовила негативні процеси у ресурсному забезпеченні виробництва та транспортування продукції. За оцінками Київської школи економіки, станом на червень 2024 р. сума непрямих втрат за обсягом виторгу у сільському господарстві становить 83,1 млрд. доларів США [6]. Сума прямих збитків завданих агропромислового комплексу України станом на кінець 2024 р. складає 10,3 млрд доларів США. Найбільша частка втрат належить втратам через знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки, внаслідок чого оціночні втрати сільгоспвиробників складають понад 5,8 млрд доларів США [7].

У сукупності наведені чинники зумовили формування принципово нового середовища функціонування аграрних підприємств, у якому питання збереження фінансової стійкості, платоспроможності, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності набули критично важливого та життєво необхідного значення.

Це зумовлює переосмислення класичної концепції економічної безпеки та пошуку нових підходів до формування моделей захищеності агробізнесу шляхом переходу від фінансового моніторингу в рамках системи корпоративного управління до комплексної системи адаптивного управління, яка здатна передбачити та нівелювати всі загрози, стабілізувати діяльність суб'єктів господарювання, сформулювати стратегічний базис для післявоєнного відновлення та стійкого функціонування у довгостроковій перспективі. Аналітичним підґрунтям таких підходів виступають результати аналізу показників, що характеризують стан економічної безпеки за її функціональними складовими та модельний інструментарій, який сприятиме не лише встановленню траєкторій розвитку підприємств аграрної галузі, зокрема, в рамках сценарного

моделювання, але й дозволить оцінити стан та рівень економічної безпеки як в інтегрованому вимірі, так і за її окремими складовими. В даній статті буде розглянута лише перша складова, орієнтована на опрацювання статистичних даних.

ОПИС РАНІШЕ ПРОВЕДЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Питання, пов'язані із формуванням системи забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств залишаються у фокусі уваги науковців. Ю. Качанівська [8] відобразила сутність економічної безпеки сільськогосподарських підприємств у вузькому та широкому сенсі з акцентом на її ключовій ролі у забезпеченні ефективного функціонування підприємств. Утенкова К. [9] розглянула сутність економічної безпеки аграрного сектору та характеристики її окремих функціональних складових та макrorівні. Ткачук В. та Яремова М. [10] розширили доповнили трактування економічної безпеки авторським баченням та виділили її функціональні складові з описом завдань, які необхідно реалізувати в рамках кожного складової. Т. Гоголь та В. Нехай [11] провели ретроспективний аналіз сутнісного наповнення категорії економічної безпеки, однак авторами практично не приділена увага особливостям саме аграрних підприємств, що робить дослідження дещо обмеженим. Більш глибоке дослідження економічної безпеки аграрного сектору представлено в монографії [12] де авторкою розглянуто теоретичні засади та практичні рекомендації щодо побудови системи забезпечення економічної безпеки АПК з описом механізмів її реалізації. Заслуговує на увагу система показників, яка сформована для оцінювання рівня економічної безпеки на всіх рівнях функціонування економічної системи. Побудова аналітичного підґрунтя для оцінювання рівня економічної безпеки аграрних підприємств та розроблення відповідного модельного інструментарію наведені в монографії [13]. Г. Обиденко зі співавторами [14] запропонували модельний інструментарій для оцінювання рівня економічної безпеки в цілому для окремих її функціональних складових для агрохолдингів України. Авторами запропоновано модель оптимального рівня економічної безпеки.

Подальші дослідження щодо побудови механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств з аналізом їх компонентних складових та розробленням рекомендації щодо зміцнення економічної безпеки, у тому числі у постпандемійний період, розглянуті в роботах [15-20].

Функціонування аграрних підприємств в умовах воєнного стану зумовило необхідність швидкого реагування на нові виклики і загрози.

В публікаціях науковців, що відносяться до 2022 року, за відсутності фактичного матеріалу щодо збитків, нанесених війною, зроблені лише загальні припущення щодо тенденцій функціонування аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. В матеріалах, представлених Центром економічних і соціальних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень в липні 2022 року [21], визначені основні точки вразливості для аграрного сектору в умовах воєнного стану та запропоновані основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору до функціонування в нових реаліях господарювання. Т. Добрунік та О. Кузнєцова [22] дослідили наслідки воєнної агресії на розвиток аграрного сектору та представили основні національні програми відновлення агробізнесу. Авторами наведені основні пропозиції щодо стабілізації та активізації аграрного виробництва у поствоєнний період. М. Негрей зі співавторами [23], ґрунтуючись на ретроспективних даних довоєнного періода, розглянули застосування регресійного аналізу для оцінювання експортних можливостей та споживчих цін в аграрному секторі економіки. Авторами зроблений висновок про потенційний спад виробництва сільськогосподарської продукції внаслідок воєнного стану та наведена оцінка потенційних збитків за такого розвитку ситуації. Запропоновані шляхи подолання найбільш значущих проблем аграрного сектору України в умовах війни та в післявоєнний період відновлення.

В більш пізніх публікаціях науковцями вже враховані реальні загрози, збитки та проблеми, які виникли внаслідок бойових дій на території України, тому значна увага була приділена пошуку шляхів їх нейтралізації та адаптації діяльності сільськогосподарських підприємств до нових умов господарювання з перспективами на повоєнне відновлення.

О. Фротер зі співавторами [24] розглянули роль та місце соціальної відповідальності в стратегічному управлінні аграрними підприємствами в умовах воєнного стану в Україні. Авторами запропоновані практичні заходи для підтримки аграрних підприємств, відновлення соціально-економічного потенціалу сільських територій та інструменти для оцінювання ефективності соціально відповідальних ініціатив. В статтях [25, 26] досліджено роль державного регулювання у забезпеченні стійкого функціонування сільськогосподарської галузі в умовах війни та подальшого

повоєнного відновлення. Авторами запропоновані заходи, спрямовані на підтримку аграрного сектору.

Результати опитування малих фермерських господарств з усіх регіонів України, проведеного в січні 2023 року Міжнародною маркетинговою групою, за підтримки організації *Help – Hilfe zur Selbsthilfe* в Україні та у співпраці з Українською Радою Бізнесу з усіх регіонів України дозволили визначити поточний стан діяльності фермерських господарств, ідентифікувати основні проблеми для стабілізації показників їх діяльності, визначити основні напрямки державної підтримки та очікування фермерів в цьому контексті. На основі проведеного дослідження сформований пакет рекомендацій до урядових інституцій щодо розроблення заходів для стабілізації ситуації і підтримки фермерства [27].

В статті [28] також досліджений вплив війни на аграрний сектор шляхом використання інтерв'ювання фермерів. Отримані результати показали різноманітність наслідків воєнного стану сільськогосподарських товаровиробників: частина змогла адаптуватись до війни і зберегти ринкові позиції, інші зазнали значних втрат і не змогли продовжити свою діяльність на звичному рівні. Авторами запропоновані заходи підтримки фермерів в сучасних умовах господарювання.

Р. Солошенко [29] на основі аналізу сучасного стану аграрного сектору запропоновано основні напрями його повоєнного відновлення та сукупність заходів для його реалізації. Автором представлені потенційні ефекти від впровадження цих заходів.

Значна увага науковців була приділена і питанням забезпечення економічної безпеки аграрного сектора економіки в умовах військового та пост-військового стану в Україні [30-33]. Зокрема, науковцями підкреслена важлива роль інновацій, управління матеріальними ресурсами та технічного переозброєння виробництва сільськогосподарської продукції з її орієнтацією на вимоги ЄС, розвитку міжнародного партнерства та залучення міжнародної допомоги для підтримки аграрного сектору в умовах війни, запропоновані підходи до оцінювання рівня економічної безпеки. Реалізація запропонованих заходів сприятиме зміцненню економічної безпеки аграрних підприємств.

Віддаючи належне проведеним дослідженням та отриманим результатам слід зазначити, що наведені публікації практично не містять статистичної інформації щодо діяльності підприємств аграрного сектору економіки у період воєнного стану і стосуються періоду до 2022 року. Авторами представлені узагальнені судження, які не підкріплені кількісними показниками діяльності в умовах війни. Це не дає змоги повною мірою ідентифікувати реальний рівень загроз і визначити пріоритетні напрями підвищення стійкості підприємств.

Натомість саме аналіз статистичної інформації щодо діяльності сільськогосподарських підприємств та динаміки фінансових показників, зокрема, рівня рентабельності, інвестиційної активності, структури витрат, показників ліквідності та платоспроможності на основі статистичного матеріалу дозволяє сформулювати обґрунтовані висновки щодо стану економічної безпеки та її окремих складових. Розрахунок таких показників на даний час є практично неможливим внаслідок відсутності у відкритому доступі необхідних первинних даних. Тому для аналізу є доцільним моделювання таких показників як середньостатистичних по відповідній галузі на основі урахування реальних тенденцій діяльності підприємств галузі в період з 2019 року по 2025 рік: стабільність до 2021 р.; різке погіршення у 2022 р.; поступове відновлення у 2023–2025 рр.

Таким чином, метою нашого дослідження є проведення комплексного аналізу показників аграрного сектору економіки України за функціональними складовими економічної безпеки, у тому числі в період воєнного стану, виявлення ключових тенденцій і факторів, що визначають рівень економічної стійкості суб'єктів господарювання, для формування цілісного уявлення про стан економічної безпеки підприємств галузі в умовах сучасних викликів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасних наукових дослідженнях економічна безпека підприємства розглядається як комплексний стан захищеності його ресурсів, потенціалу та результатів діяльності від дестабілізуючих впливів, що забезпечує здатність до стабільного функціонування і розвитку в довгостроковій перспективі. Проте практична реалізація цієї концепції в аграрному секторі потребує поглибленого аналізу з урахуванням галузевих особливостей та реальних статистичних тенденцій. Саме тому використання доступних офіційних статистичних даних за період з 2019 року дозволяє не лише об'єктивно оцінити поточний стан економічної безпеки підприємств сільськогосподарської галузі, але й виявити ключові зміни, диспропорції та критичні тенденції, що сформувалися під впливом кризових явищ останніх років.

Особливе значення дослідження економічної безпеки підприємств сільськогосподарської галузі у період після 2019 року полягає в тому, що саме в цей час відбулися якісні зрушення у характері загроз. Якщо до 2020 року домінували переважно ринкові та фінансові ризики, пов'язані з коливанням цін і доступом до кредитних ресурсів, то надалі до них додалися системні шоки, пов'язані з пандемією та воєнними діями, що мали комплексний вплив на всі складові економічної безпеки. У результаті зросла асиметрія розвитку підприємств, посилилася диференціація за рівнем фінансової стійкості та здатності адаптуватися до кризових умов, що потребує ґрунтовного наукового осмислення.

Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічної безпеки, що розглядається як динамічна здатність підприємств аграрного сектору протистояти деструктивним впливам зовнішнього середовища при збереженні потенціалу для саморозвитку. Для досягнення мети дослідження використаємо комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, що дозволяють об'єктивно оцінити стан галузі у період з 2019 року по 2024 рік.

Проведемо збір та систематизацію даних, що характеризують діяльність підприємств аграрного сектору економіки на макрорівні. Це дозволить виявити тенденції вразливості до зовнішніх загроз та оцінити стан економічної безпеки галузі продовж досліджуваного періоду часу.

Інформаційною базою дослідження виступають дані Державної служби статистики України [34], Світового банку [35], веб-порталу The Global Economy.com [36], The Food and Agriculture Organization (FAO) [37]. Це дозволило сформувати інформаційний базис для аналізу діяльності підприємств агропромислового сектора України за 2019–2024 роки.

Розглянемо показники, що характеризують діяльність підприємств аграрного сектору економіки України за складовими економічної безпеки. Враховуючи обмеженість статистичних даних на даний час, нами будуть розглянуті лише ті складові, для яких є можливість проведення такого аналізу.

Виробничо-технологічна складова економічної безпеки відображає реальний виробничий потенціал галузі та ефективність його використання. Вона характеризує здатність аграрної галузі стабільно виробляти продукцію та забезпечувати продовольчі потреби. показники виробничої складової економічної безпеки наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники виробничої складової економічної безпеки аграрного сектору економіки*

Назва показника	Значення показників по роках					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сільське господарство, лісове господарство та рибальство, додана вартість (% від ВВП)	8,97	9,31	10,89	8,57	7,55	7,11
Сільське господарство, лісове господарство та рибальство, додана вартість (постійний курс дол. США 2015 року), млрд дол. США	12,43	11,10	12,78	9,56	10,63	9,86
Сільське господарство, лісове господарство та рибальство, додана вартість (річне % зростання)	1,00	-10,70	15,13	-25,17	11,10	-7,25
Індекс сільськогосподарської продукції, %	101,4	89,9	116,4	74,7	111,1	96,6
Обсяг реалізованої продукції (за інституціональним підходом), млрд грн	556,33	605,48	918,66	680,49	780,09	883,8
Кількість діючих суб'єктів господарювання	68675	67121	64960	48378	57768	53747

*Створено авторами на основі джерел [34, 35]

Узагальнена характеристика динаміки представлених показників показує, що період 2019–2024 рр. характеризується високою волатильністю розвитку аграрного сектору, що зумовлено поєднанням економічних, інституційних, кліматичних чинників та умов воєнного стану. Можна зробити висновок, що досліджуваний період часу відображає різні фази економічного циклу: відносну стабільність; кризу, спричинену пандемією Covid-19; фазу відновлювального постпандемічного зростання та глибокий структурний злам, спричинений повномасштабною війною з 2022 року, і, як наслідок, порушенням виробничих і логістичних ланцюгів та втратою частини ресурсного потенціалу.

Зростання частки аграрного сектору у ВВП впродовж 2019–2021 рр. свідчить про підвищення ролі аграрного виробництва в національній економіці, особливо на тлі уповільнення розвитку інших секторів у період пандемії Covid-19. Аграрний сектор у цей час виконував стабілізаційну функцію. Починаючи з 2022 року спостерігається зворотна тенденція: частка аграрного сектору у ВВП скоротилася до 8,57 %, а у 2024 році — до 7,11 %. На нашу думку, це викликане не зменшенням

значущості сільського господарства, суттєвим скороченням його економічного потенціалу, зумовленого втратою частини земельних ресурсів, руйнуванням інфраструктури, падінням експортних можливостей та загального зниженням ділової активності.

Динаміка реальної доданої вартості аграрного сектору також підтверджує нестабільність розвитку. Зменшення значення показника у 2020 р. пов'язано зі спадом виробництва та несприятливими погодними умовами; натомість його збільшення у наступний рік обумовлене високими врожаєм, сприятливою ціновою кон'юнктурою, зростанням ролі аграрного сектору в національній економіці внаслідок стійкості аграрного виробництва з одного боку та уповільненням розвитку промисловості та сфери послуг у період пандемії Covid-19 з іншого. Подальше падіння показника у 2022 р. є прямим наслідком воєнних дій. У наступних роках мало місце лише часткове та нестійке відновлення аграрного сектору, яке пов'язане з адаптацією виробників сільськогосподарської продукції до умов війни, яка разом з тим не змогло компенсувати попередні втрати. Зниження значення показника у 2024 році можна пояснити вичерпанням ефекту відновлення внаслідок довгострокових втрат виробничого потенціалу, скорочення експортних можливостей, звуження інвестиційної активності.

Коливання індексу сільськогосподарської продукції підтверджують залежність аграрного виробництва від екзогенних факторів і демонструє кореляцію з динамікою показника реальної доданої вартості аграрного сектору. Значне зниження індексу у 2020 році та особливо у 2022 році відповідає періодам найглибших кризових впливів. Водночас високі значення індексу у 2021 та 2023 роках демонструють здатність сільськогосподарської галузі до короткострокового відновлення за умови сприятливих природно-кліматичних та ринкових факторів. Зниження індексу у 2024 році сигналізує про вичерпання відновлювального потенціалу та накопичення структурних обмежень, пов'язаних із зростаючим дефіцитом ресурсів, робочої сили та інвестицій.

Аналіз динаміки показника обсягу реалізованої продукції впродовж досліджуваного періоду часу загалом демонструє зростаючу тенденцію, яка разом з тим не є наслідком реального підвищення обсягів аграрного виробництва і має інфляційно-цінову природу, зумовлену, зокрема, зростанням внутрішніх та світових цін на продовольство, девальвацією національної валюти – середньорічний курс долара зріс з 25.85 грн у 2019 році до 42,04 грн у 2024 році [38]. Також мала місце переорієнтація виробників на виробництво більш маржинальних сільськогосподарських культур.

Паралельно спостерігається скорочення кількості діючих суб'єктів господарювання, що з одного боку свідчить про посилення процесів концентрації та монополізації виробництва сільськогосподарської продукції, витіснення малих і середніх господарств та зростання ризиків соціально-економічної деградації сільських територій, а з іншого – міграцію та мобілізацію робочої сили, втрату виробничих потужностей у зоні бойових дій, і, як наслідок – зниження соціальної стійкості сільських територій.

Отже, аграрний сектор економіки України впродовж 2019–2024 рр. з одного боку продемонстрував високу адаптивність до кризових умов господарювання, а з іншого – високу чутливість до зовнішніх збурень, і, як наслідок – обмежену здатність до стійкого зростання, що зумовлює його входження у фазу структурного виснаження. Зниження реальної доданої вартості, скорочення кількості суб'єктів господарювання та зростання розриву між номінальними й реальними показниками розвитку формують довгострокові ризики для економічної та продовольчої безпеки. Це викликає необхідність розроблення програм цілеспрямованої державної та регіональної підтримки аграрного сектору, які мають містити заходи, спрямовані на відновлення його виробничого потенціалу, підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток та захист логістичної та переробної інфраструктури, зниження залежності галузі від екзогенних факторів шляхом диверсифікації виробництва, залучення інвестицій та інноваційного оновлення. Такий підхід дозволить трансформувати короткострокову адаптацію у довгострокову стійкість розвитку аграрного сектора економіки та сприятиме забезпеченню належного рівня економічної безпеки.

Для виявлення ключових структурних змін у використанні сільськогосподарських земель, оцінювання рівня інтенсифікації виробництва, розглянемо динаміку показників ресурсно-земельної складової економічної безпеки аграрного сектору економіки (таблиця 2). До цієї групи належать показники, що відображають забезпеченість аграрної галузі основними ресурсами, в першу чергу земельними. При цьому наш аналіз буде обмеженим внаслідок відсутності оприлюднених офіційних даних за 2024 рік для більшості показників у вітчизняних та міжнародних банках даних.

Таблиця 2.

Показники ресурсно-земельної складової економічної безпеки аграрного сектору економіки*

Назва показника	Значення показників по роках					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Посівні площі, тис. га	28000,8	28147,5	28387,5	22811,8	22808,8	16876,9
Зрошувані сільськогосподарські угіддя (% від загальної площі сільськогосподарських угідь)	0,99	1,05	1,07	0,24	0,24	-
Сільськогосподарські угіддя (кв. км)	413110	413110	413110	413110	413110	-
Орні угіддя (гектари на особу)	0,73	0,74	0,74	0,80	0,87	-
Сільськогосподарські угіддя (% від площі земель)	71,30	71,30	71,30	71,30	71,30	-
Орні угіддя (% від площі земель)	56,82	56,82	56,82	56,82	56,82	-
Використання добрив на гектар орних земель, кг	65,1	76,5	78,5	55,6	42,5	-

*Створено авторами на основі джерел [34, 35, 36]

У період 2019–2021 рр. показник посівних площ характеризувався незначним, але стійким зростанням, що відображало стабільне функціонування аграрного сектору, сприятливу зовнішньоекономічну кон'юнктуру та відсутність суттєвих інституційних обмежень у доступі до земельних ресурсів. Починаючи з 2022 року, відбулося різке скорочення посівних площ до 22,81 млн га, а у 2024 році — до 16,88 млн га, що зумовлене втратою контролю над частиною територій, мінуванням і деградацією земель, руйнуванням інфраструктури, зниженням рівня агрохімічного забезпечення, дефіцитом фінансових і трудових ресурсів, зростанням виробничих ризиків для аграрних виробників, що змусило їх скорочувати обсяги посівів. Показник частки зрошуваних угідь мав тенденцію до зростання у період 2019–2021 рр., що відображало реакцію аграріїв на зростання кліматичних ризиків, зокрема посушливості. Різке зниження у 2022 році стало наслідком руйнування зрошувальної інфраструктури, особливо в південних регіонах, втратою контролю над частиною меліорованих земель та дефіциту електроенергії та водних ресурсів.

Загальна площа сільськогосподарських угідь упродовж аналізованого періоду формально залишалася незмінною на рівні 413,1 тис. кв. км, а їх частка у площі земель становила 71,3 %. Аналогічно, частка орних угідь у структурі земель постійно була на рівні 56,82 %. Стабільність цих показників характеризує облікову (кадастрову) структуру земель і фактично маскує реальне скорочення економічно активних земель, що підтверджується зменшенням посівних площ і показників виробничої діяльності, наведених в таблиці 1. При цьому високий рівень розораності території свідчить про обмежені можливості екстенсивного розвитку, підвищує ризики деградації ґрунтів, екологічну вразливість та зниження родючості сільськогосподарських культур. Зростання показника орних угідь на одну особу з 0,73 га у 2019 році до 0,87 га у 2023 році не є результатом розширення земельного фонду, а на нашу думку, зумовлене скороченням чисельності населення, масштабними міграційними процесами та демографічними втратами у період воєнних дій. Тому зростання цього індикатора має кризово-демографічний, а не продуктивний характер.

Зростання значення показника застосування добрив на гектар орних земель у період з 2019 року по 2021 рік ілюструє підвищення інтенсивності виробництва та орієнтацію на зростання врожайності. Починаючи з 2022 року значення показника мало негативну динаміку, що пояснюється зростанням цін на добрива та скороченням їх імпорту, дефіцитом обігових коштів, логістичними обмеженнями і характеризує перехід до екстенсивних або мінімальних технологій виробництва, створюючи довгострокові ризики зниження родючості ґрунтів та врожайності, і, як наслідок, продуктивності аграрного виробництва.

Таким чином, аналіз представлених показників показує, що в досліджуваній період землекористування та ресурсне забезпечення аграрного сектору України попри формальну стабільність земельної структури зазнали глибокої деградації. Основними проявами негативної динаміки розвитку є різке скорочення фактично використовуваних посівних площ; суттєве зменшення використання зрошування як інструменту інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції; зниження рівня агрохімічного забезпечення; посилення демографічних та екологічних дисбалансів. Ці тенденції свідчать про перехід аграрного сектору економіки України до режиму виживання, що може критично позначитись на забезпеченні економічної безпеки.

Вирішення наявних проблем та зниження ризиків подальшої деградації аграрного сектору потребує цілеспрямованої державної політики відновлення земельного потенціалу, розвитку

меліорації, підтримки агрохімічного забезпечення та екологічно збалансованого землекористування як важливої складової економічної безпеки.

Сільськогосподарське виробництво формує значну частку неенергетичних викидів парникових газів, насамперед за рахунок тваринництва, застосування азотних добрив і пестицидну обробку ґрунтів, що зумовлює важливість дослідження екологічної складової економічної безпеки. Показники, що характеризують цю складову економічної безпеки аграрного сектору економіки, наведені в таблиці 3. Аналіз ґрунтується на розгляді структурних змін у виробництві сільськогосподарської продукції, землекористуванні та технологічних практиках аграрного сектору з урахуванням макроекономічних, демографічних і воєнних чинників.

Таблиця 3.

Показники екологічної складової економічної безпеки аграрного сектору економіки*

Назва показника	Значення показників по роках					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Викиди вуглекислого газу (CO ₂) від сільського господарства (Мт CO ₂ e)	3,0775	3,0292	2,8605	0,9403	0,8381	0,772
Викиди метану (CH ₄) від сільського господарства (Мт CO ₂ e)	12,718	12,029	11,407	10,382	9,242	8,7181
Викиди закису азоту (N ₂ O) від сільського господарства (Мт CO ₂ e)	20,08	20,057	21,177	12,972	12,151	11,278

*Створено авторами на основі джерела [35]

Динаміка викидів вуглекислого газу (CO₂) впродовж досліджуваного періоду часу має спадну тенденцію, що пояснюється підвищенням енергоефективності окремих виробничих процесів, оптимізацією використання пального та зниженням інтенсивності механізованих робіт у низці підгалузей сільського господарства. Різке падіння викидів у 2022 році має шоківий характер і безпосередньо пов'язане зі скороченням посівних площ, руйнуванням виробничої інфраструктури та фактичним припиненням господарської діяльності на значних територіях. Подальше зниження у 2023–2024 рр. свідчить про збереження обмеженого масштабу аграрного виробництва та повільні темпи його відновлення.

Показник викидів метану (CH₄) впродовж 2019–2021 рр. демонстрував стійку тенденцію до зниження. Така динаміка є наслідком скорочення поголів'я великої рогатої худоби та інших жуйних тварин впродовж тривалого часу, а також структурні зрушення у бік менш метаноємних видів аграрної діяльності. Констатуємо той факт, що з 2022 року спад викидів CH₄ набув більш вираженого характеру, зменшившись до 8,72 Мт CO₂e у 2024 році. Основними причинами стали евакуація та вимушене знищення внаслідок обстрілів або неможливості провадити господарську діяльність поголів'я худоби, дефіцит кормів і зростання собівартості виробництва. Це призводить до висновку, що зниження метанових викидів має переважно кризову, а не результативно-екологічну природу.

Аналіз динаміки викидів закису азоту (N₂O) показує, що у період з 2019 року по 2021 рік – значення показника залишались відносно стабільними з незначним зростанням у 2021 році. Це пояснюється інтенсифікацією рослинницької галузі сільського господарства, і, як наслідок, зростанням обсягів застосування мінеральних азотних добрив у передвоєнний період.

Починаючи з 2022 року, відбулося різке скорочення викидів закису азоту. Така динаміка безпосередньо зумовлена зменшенням посівних площ, падінням рівня агрохімічного навантаження, дефіцитом добрив та зниженням інтенсивності оброблення ґрунтів. Попри позитивний аспект зниження динаміки показника, це створює ризики виснаження ґрунтів і зниження урожайності сільськогосподарських культур у довгостроковій перспективі.

На нашу думку, синхронне скорочення викидів CO₂, CH₄ і N₂O після 2022 року є радше не результатом системного переходу сільськогосподарського виробництва до низьковуглецевої моделі розвитку, а виступає наслідком вимушеного зниження масштабів виробництва. Зменшення викидів CO₂ відображає зниження обсягів механізованих робіт і споживання пального, тоді як спад N₂O безпосередньо корелює зі скороченням агрохімічного навантаження на орні землі. Водночас довготривале зниження викидів CH₄ є наслідком структурного занепаду тваринницького сектору, який розпочався задовго до 2022 року та різко прискорився під впливом чинників воєнного стану. Тому покращення екологічного стану досягається ціною втрати економічного потенціалу, що відображає ефект екологічної редукції через економічний спад. Якщо у довоєнний період зміни викидів мали переважно еволюційний характер і були пов'язані з поступовою структурною

трансформацією аграрного сектору, то з 2022 року домінуючими є чинники воєнного стану та інституційного характеру.

Для формування стійкої низьковуглецевої траєкторії розвитку аграрного сектору необхідно переводити виробництво сільськогосподарської продукції на системну трансформацію зниження викидів, що зумовлює розроблення цілеспрямованої політики, орієнтованої на модернізацію тваринництва, оптимізацію застосування добрив, розвиток точного землеробства та інтеграцію кліматичних цілей у стратегію післявоєнного відновлення економіки.

Аналізуючи досвід країн ЄС [39, 40, 41], можна зробити висновок, що скорочення аграрних викидів має в них інституційно керований характер. У межах Спільної аграрної політики ЄС та Європейського зеленого курсу зменшення викидів досягається через підвищення технологічної ефективності, розвиток точного землеробства, оптимізацію використання добрив і стимулювання кліматично дружніх практик, а не через зменшення виробничих масштабів.

Для більшості країн ЄС характерним є поєднання стабільних або помірно скорочуваних посівних площ із підвищенням продуктивності на гектар та поступовим зниженням викидів N_2O на одиницю доданої вартості. Викиди CH_4 зменшуються повільніше, але за рахунок технологічної модернізації тваринництва, поліпшення раціонів годівлі та управління відходами, тоді як викиди CO_2 знижуються через декарбонізацію енергоспоживання. Українська модель принципово відрізняється тим, що скорочення викидів супроводжується падінням ВДВ, зменшенням посівних площ і деградацією інфраструктури. У результаті питоми викиди на гектар або на одиницю продукції можуть знижуватися, але без зростання загальної ефективності аграрного сектору.

Порівняння України та ЄС дозволяє виокремити дві різні траєкторії екологічної трансформації аграрного сектору. Європейська модель базується на інвестиціях, інституційній стабільності та довгострокових кліматичних цілях, що забезпечує поступове поєднання економічного зростання з екологічною модернізацією. Українська траєкторія у 2022–2024 рр. має вимушений характер і відображає адаптацію до екстремальних умов. Скорочення викидів у цьому випадку не може розглядатися як індикатор сталого розвитку, оскільки воно супроводжується зниженням інтенсивності виробництва, виснаженням ресурсної бази та зростанням довгострокових ризиків продовольчої та економічної безпеки.

Європейський зелений курс (European Green Deal) та реформована Спільна аграрна політика ЄС (CAP 2023–2027) [42] задають рамку для трансформації аграрного сектору в напрямі кліматичної нейтральності, збереження біорізноманіття та сталого використання земельних ресурсів. Ключовими орієнтирами є скорочення викидів парникових газів, зменшення втрат поживних речовин, підвищення ефективності використання ресурсів та зміцнення стійкості сільських територій.

Встановлена динаміка показників в Україні у 2019–2024 рр. лише частково і формально відповідає кліматичним цілям Зеленого курсу, оскільки зниження викидів CO_2 , CH_4 і N_2O відбулося переважно внаслідок скорочення масштабів виробництва, а не через впровадження кліматично дружніх технологій. На відміну від цього, у країнах ЄС виконання кліматичних орієнтирів поєднується зі збереженням продуктивності та доходів аграріїв завдяки системі екосхем, умовності та цільової підтримки інновацій. Для досягнення цих цілей розроблені програми «Стратегія From Farm to Fork (F2F)» [43] та «Стратегія біорізноманіття ЄС 2030» [44], які спрямовані на захист навколишнього середовища, стимулювання розвитку органічного фермерства, відновлення деградованих екосистем, зменшення використання мінеральних добрив і пов'язаних з ними викидів N_2O без зниження врожайності, відновлення родючості ґрунтів. «Стратегія From Farm to Fork (F2F)» передбачає реалізацію однієї з трьох стратегій, які мають вплив на виробництво сільськогосподарських товарів. Це буде стосуватись і України, як країни, що має дуже щільні торговельні зв'язки з країнами ЄС. В українських умовах післявоєнного відновлення це означає необхідність переходу від вимушеного скорочення агрохімічного навантаження до керованої оптимізації, сумісної з цілями продуктивності та продовольчої безпеки. Тому у контексті євроінтеграції узгодження аграрної політики України з цілями Європейського зеленого курсу та CAP має розглядатися не як додаткове обмеження, а як стратегічна рамка відновлення. Запровадження європейських підходів у практику діяльності вітчизняних агропідприємств дозволить трансформувати тимчасовий ефект скорочення викидів у довгострокову модель сталого розвитку аграрного сектору, сумісну як з цілями ЄС, так економічними інтересами України.

Зближення з європейською моделлю дозволить перетворити екологічні обмеження з фактору стримування на джерело підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та зміцнення його ролі у забезпеченні довгострокової економічної та кліматичної безпеки України.

Проведемо аналіз показників зовнішньоекономічної складової економічної безпеки аграрного сектору економіки. Показники цієї групи характеризують вразливість галузі до зовнішніх збурень внаслідок залежності від зовнішніх ринків, чутливості до коливань світових цін на аграрну продукцію та ресурси, експортних обмежень та геополітичні ризиків. Вихідні дані для аналізу представлені в таблиці 4.

Таблиця 4.

Показники зовнішньоекономічної складової економічної безпеки аграрного сектору економіки*

Назва показника	Значення показників по роках					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Імпорт сільськогосподарської сировини (% від імпорту товарів)	0,97	1,05	1,02	0,90	0,86	0,86
Експорт сільськогосподарської сировини (% від експорту товарів)	1,74	1,71	1,57	1,99	2,20	1,76
Індекс продовольчих цін FAO	94,90	98,10	125,70	144,50	124,50	127,30
Прямі іноземні інвестиції, млрд дол. США	5,8	0,30	7,95	0,22	4,57	4,02
Прямі іноземні інвестиції, % ВВП	3,77	0,19	3,98	0,14	2,52	1,99

*Створено авторами на основі джерел [34, 35, 36, 37]

Показник імпорту сільськогосподарської сировини у період 2019–2021 рр. демонстрував відносну стабільність та обмежену залежність аграрного сектору від імпортних ресурсів у довоєнний період. З 2022 року мало місце поступове зниження показника, що зумовлено скороченням виробництва через воєнні дії, порушенням логістичних ланцюгів, зменшенням купівельної спроможності та тимчасовою зміною структури імпорту у бік критично необхідних товарів.

Показник експорту сировини коливався у довоєнний період на рівні 1,57–1,74 % від загального експорту товарів. У 2022 році відбулося різке збільшення значення показника, зумовлене вимушеною структурною переорієнтацією аграрного сектору на експортно орієнтовану модель, зокрема, внаслідок втрати внутрішніх ринків та потребою залучення валютної виручки. У 2024 році показник дещо знизився, що відображає часткове відновлення внутрішнього попиту та коригування експортних потоків. Разом з тим, аграрний сектор на даний час є ключовим джерелом валютних надходжень для країни, що демонструє здатність галузі генерувати значні зовнішні доходи навіть у воєнний період.

Важливим показником, що характеризує світову продовольчу безпеку та цінову стабільність, є індекс продовольчих цін, який розраховується Продовольчою та сільськогосподарської організацією ООН FAO. Він відображає щомісячний рух міжнародних цін на кошик продовольчих товарів, відображаючи середні ціни на п'ять основних груп товарів (зернові, олії, молочні продукти, м'ясо, цукор). Цей індекс суттєво впливає на імпорт та експорт сільськогосподарської продукції, оскільки визначає конкурентоспроможність товарів конкретної країни. Динаміка показника у період з 2019 року по 2021 рік мала помірно зростаючу тенденцію, що корелювало зі світовою тенденцією підвищення цін на зернові, олію та молочну продукцію. У 2022 році відбулося різке зростання індексу, що було викликано глобальним зростанням цін на фоні зруйнованих логістичних ланцюгів, санкцій, воєнних ризиків та коливань валютних курсів. З 2023 року спостерігається стабілізацію світових ринків та часткове відновлення експорту та внутрішнього виробництва, що вплинуло на зниження і стабілізацію значень індексу продовольчих цін.

Ще одним показником, який суттєво впливає на функціонування економіки, є обсяг прямих іноземних інвестицій. Світові та вітчизняні барки даних не відображають значення такого показника для аграрного сектору економіки України, тому для аналізу обраних загальний показник прямих іноземних інвестицій. Побічно він впливає і на аграрний сектор економіки. Тому дослідження його динаміки є важливим в контексті цілей нашого дослідження.

Значення показника у 2019–2021 рр. характеризувалися високою волатильністю з суттєвим падінням у 2020 році внаслідок пандемічних обмежень та зумовленою ними невизначеністю економічної політики. У 2021 р. значення показника знову зросло, але з початком воєнних дій у 2022 році різко знизилось. Така ситуація характеризує високі ризики для інвесторів та нестабільність регуляторного середовища. У 2023–2024 рр. відбулося поступове зростання обсягу інвестицій, що свідчить про відновлення довіри до економіки України та початкові успіхи в післявоєнній стабілізації економіки.

Отже, встановлена динаміка досліджуваних показників свідчить про поступову структурну переорієнтацію аграрного сектору України під впливом зовнішніх шоків, воєнних дій та коливань внутрішніх ринків.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У умовах глобальної нестабільності, пов'язаної з подоланням наслідків Covid-19 та запровадженням воєнного стану стабільне функціонування аграрного сектору економіки відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку України, виступає одним з основних джерел валютних надходжень, важливим підґрунтям забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і глобальному рівнях. Питання забезпечення економічної безпеки підприємств сільськогосподарської галузі трансформується з площини корпоративного управління у стратегічне питання національного виживання.

Сучасний стан економічної безпеки аграрних підприємств визначається сукупністю критичних чинників, притаманних періоду воєнного стану. Серед основних можна виділити фізичне руйнування активів; окупацію, мінування та забруднення внаслідок активних військових дій значних площ сільськогосподарських угідь; руйнування та нестабільність функціонування логістичних ланцюгів; квотування та зростаюча конкуренція на світових ринках; недостатність власних обігових коштів з обмеженим доступом до кредитування на тлі зростання цін на добрива та пально-мастильні матеріали; гостра нестача людського капіталу через міграційні процеси та мобілізацію. Ідентифікація нових специфічних загроз воєнного часу та розробка стратегічних орієнтирів сприятиме зміцненню фінансово-економічної стійкості аграрних підприємств, забезпеченню їх економічної безпеки, виступає основою для розроблення стратегії повоєнного відновлення та інтеграції до єдиного ринку ЄС.

В статті проведений аналіз показників, що характеризують функціонування аграрного сектору України за період 2019–2024 рр. Цей період включає допандемійний етап, етап пандемії Covid-19 та подальшого подолання її наслідків, і етап функціонування аграрного сектору в умовах війни. Обмеженість доступності до статистичної бази не дозволила здійснити повномасштабне дослідження показників за всіма складовими системи забезпечення економічної безпеки, однак обрані індикатори дають уявлення про тенденції, які відбуваються в аграрному секторі економіки за окремими функціональними складовими економічної безпеки, а також встановити, основні загрози та виклики в контексті її забезпечення.

Результати проведеного аналізу свідчать про значні структурні зміни, спричинені поєднанням воєнних, економічних та глобальних ринкових факторів. Аналіз показників, що відображають внесок аграрного сектору у макроекономічні показники розвитку України показало, що з одного боку має місце здатність підприємств до адаптації діяльності в умовах кризових явищ, але з іншого – високу чутливість до зовнішніх шоків, з обмеженою здатністю до стійкого функціонування. Тому зниження реальної доданої вартості, скорочення кількості суб'єктів господарювання та зростання розриву між номінальними й реальними показниками має не структурний, а кризовий характер.

Посівні площі та зрошувані угіддя демонстрували стабільність у довоєнний період, проте після 2021 року відбулося істотне скорочення через руйнування інфраструктури, зниження виробничої активності та воєнні дії. При цьому площа орних угідь на душу населення зросла, що відображає концентрацію виробництва на залишених землях. Додана вартість сільського господарства показала падіння у 2022 році, а викиди парникових газів знизилися переважно внаслідок падіння виробничої активності, а не впровадження кліматично ефективних технологій та технологічних інновацій. Можна зробити висновок, що поточне зниження викидів внаслідок діяльності підприємств аграрного сектору економіки носить кризовий характер. Ключовою відмінністю між Україною та країнами ЄС є не сам факт скорочення аграрних викидів, а економічна природа цього процесу. Використання добрив на орних землях зменшилося, що відобразилося на продуктивності та екологічному балансі. Разом з тим, узгодження аграрної політики України з цілями European Green Deal та Спільної аграрної політики ЄС відкриває можливості для трансформації тимчасового ефекту скорочення виробництва та викидів у довгострокову модель сталого низьковуглецевого розвитку, що поєднує економічну ефективність, продуктивність та екологічну стійкість. У цілому, інтегрований аналіз свідчить про необхідність післявоєнного відновлення аграрного сектору із впровадженням інституційно керованих, технологічно

орієнтованих підходів, що забезпечать баланс між продовольчою безпекою, екологічними вимогами та інтеграцією до європейських стандартів.

Аналіз показників зовнішньоекономічної діяльності показав, що імпорт сільськогосподарської сировини зменшився у 2022–2024 роках, що пояснюється логістичними обмеженнями та скороченням купівельної спроможності, тоді як експорт сировини у 2022–2023 роках зріс через переорієнтацію на валютну виручку, а у 2024 році відбулося часткове повернення до збалансованого внутрішнього та зовнішнього ринку. Індекс продовольчих цін FAO різко зріс у 2022 році під впливом світових цінових шоків та воєнної нестабільності, а у наступні два роки знизився, встановившись практично на одному рівні, що свідчить про стабілізацію ринку. Прямі іноземні інвестиції у секторі характеризувалися високою волатильністю: вони зменшилися під час пандемії та у 2022 році через воєнні ризики, але частково відновилися у 2023–2024 роках, демонструючи поступове підвищення довіри інвесторів.

Таким чином, проведене дослідження дозволило сформувати цілісне уявлення про реальний стан економічної безпеки підприємств сільськогосподарської галузі в умовах сучасних викликів, що може слугувати аналітичною основою для розроблення заходів щодо підвищення їх стійкості, конкурентоспроможності та здатності до відновлення в посткризовий період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2025 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H2.pdf?v=16
2. Аналітики підраховали збитки українських сільгоспземель від війни. URL: <https://www.mexc.com/uk-UA/news/471910>
3. Humanitarian Needs and Response Plan. URL: <https://humanitarianaction.info/plan/1271>
4. The State of Food Security and Nutrition in the World 2025. Addressing high food price inflation for food security and nutrition. DOI: <https://doi.org/10.4060/cd6008en>
5. Підсумки функціонування аграрного сектору України у 2024 році. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/pidsumky-funktsionuvannya-aharnoho-sektoru-ukrayiny-u-2024-rotsi>
6. Непрямі фінансові втрати економіки України перевищують \$1,164 трлн втраченого виторгу — оцінка KSE станом на липень 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/nepriami-finansovi-vtrati-ekonomiki-ukrayini-perevishhuyut-1-164-trln-vtrachenogo-vitorgu-otsinka-kse-stanom-na-lipen-2024-roku/>
7. Андрієнко Д. та ін. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
8. Качанівська Ю. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2015. Вип. 1. С. 98-105. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1361>
9. Утенкова К.О. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові. *Агросвіт*. 2018. №17. С. 42-47. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/17_2018/7.pdf
10. Ткачук В. І., Яремова М. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.12>
11. Гоголь Т. А., Нехай В. А. Фінансово-економічна безпека сільськогосподарських підприємств: теорія та практика. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021 №4(20). С. 312–319. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/204620>
12. Утенкова К. О. Економічна безпека аграрного сектора: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : ПромАрт, 2020. 430 с.
13. Василішин С.І. Обліково-аналітичне забезпечення в системі ризиків та загроз економічної безпеки аграрних підприємств України: монографія. Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2020. 419 с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/9849>
14. Obydenko H. O., Kredisov V. A., Kalchenko S. V., Petrenko V. A., Bocharova N. O. Economic security of agricultural enterprises in the trajectory of resource flow. *Studies of Applied Economics*. 2021. №39(6). DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i6.5237>
15. Гук О. Компонентна структура економічної безпеки аграрного підприємства. *Scientia fructuosa*. 2024. №5(157). С. 60–75 URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2174>

16. Богданюк І. В., Мандич С. Механізми управління економічною безпекою аграрних підприємств. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2024. № 10(201). DOI: <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2024.10.04>
17. Олійник А., Іщейкін Т., Карташов Р., Невкритий М. Стратегічне управління економічною безпекою аграрного підприємства у бізнес-середовищі. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. Т.336, №6. С. 234-238. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-37>
18. Саванчук Т., Сергієнко В. Ключові напрямки організації системи економічної безпеки аграрного підприємства. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. №8(08). С. 221-223. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.8-36>
19. Богданюк, І. (2024). Особливості формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2024. №3. С. 326–331. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-45>
20. Kukhar O. Basics of economic security of agricultural sector enterprises at the state level. *The journal "Actual problems of innovative economy and law"*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-2-18>
21. Русан В. М. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>
22. Добрунік Т., Кузнецова О. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2022. №42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25>
23. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022). №40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
24. Фротер О., Осіпова А., Ревуцька А. Стратегії соціальної відповідальності аграрного бізнесу в умовах невизначеності. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2024. № 6. С. 126-136. DOI: <https://doi.org/10.37000/ebbsl.2024.06.10>
25. Кузьменко Г.О., Телендій А.А. Вплив війни на аграрний сектор України: виклики та роль державного управління у відновленні галузі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35(74). С. 22-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.5/04/>
26. Белкін І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи розвитку. *Наукові перспективи*. 2024. №4(46). С. 484-498. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-484-498](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-484-498)
27. Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні. URL: <https://economics.org.ua/images/Analitika-agro-sector2023.pdf>
28. Skydan O., Dankevych V., Garrett R.D., Nimko O. The state of the agricultural sector in Ukraine during wartime: The case of farmers. *Scientific Horizons*, 2023. Vol. 26 No. 6. Pp. 134-145. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor6.2023.134>
29. Солошенко Р. М. Напрями відновлення аграрного сектору України у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2023. №2. С. 533-541. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>
30. Герасимчук С. Забезпечення економічної безпеки та стійкості аграрного сектору України в умовах воєнного та післявоєнного стану. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. Вип. 1(11). С. 84–97. DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0107>
31. Вербицька Г. Л. Публічні механізми розвитку інноваційної діяльності як фактор забезпечення економічної безпеки України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. №2(20). С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.20.86-95>
32. Гончаренко О., Масляєва О., Родіна О. Стратегічні підходи до управління матеріальними ресурсами в контексті забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. №21. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-21-04-03>
33. Vasylytsiv T., Mulska O., Hrabynska I., Ivaniuk U., Shopska Y. Фінансово-економічна безпека сільськогосподарського бізнесу: специфіка, методика аналізування, засоби стабілізації. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Т.9. №2. С. 88–110. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.02.04>
34. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

35. DataBank. World Development Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>
36. The Global Economy.com. Ukraine. URL: <https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/>
37. FAO Food Price Index. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>
38. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/>
39. CAP Strategic Plans. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en
40. EU agriculture and rural development 5 years on. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/highlights-2019-24_en
41. An environmentally sustainable CAP. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/sustainability/environmental-sustainability/cap-and-environment_en
42. The common agricultural policy at a glance. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en?utm_source=chatgpt.com
43. From Farm to Fork Strategy (F2F). URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/3%20Tree%20From%20Farm%20to%20Fork%20Strategy%203%20final_297x210mm_4%2B4_web_180822.pdf
44. Стратегія біорізноманіття ЄС 2030. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/6%20FINAL%20Tree%20Biodiversity%20Strategy_297x210mm_4%2B4_web_180822.pdf

REFERENCES:

1. National Bank of Ukraine. (2025, December). Financial Stability Report. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H2.pdf?v=16
2. Analysts estimated losses of Ukrainian agricultural land caused by the war. (n.d.). <https://www.mexc.com/uk-UA/news/471910>
3. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (n.d.). Humanitarian needs and response plan. <https://humanitarianaction.info/plan/1271>
4. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, & WHO. (2025). The state of food security and nutrition in the world 2025: Addressing high food price inflation for food security and nutrition. <https://doi.org/10.4060/cd6008en>
5. National Institute for Strategic Studies. (2024). Results of the functioning of the agricultural sector of Ukraine in 2024. <https://niss.gov.ua/news/statti/pidsumky-funktsionuvannya-aharnoho-sektoru-ukrayiny-u-2024-rotsi>
6. Kyiv School of Economics. (2024, July). Indirect financial losses of Ukraine's economy exceeded USD 1.164 trillion. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/nepriyami-finansovi-vtrati-ekonomiki-ukrayini-perevishhuyut-1-164-trln-vtrachenogovitorgu-otsinka-kse-stanom-na-lipen-2024-roku/>
7. Andriienko, D., et al. (2024). Report on direct infrastructure damage caused by Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024. https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
8. Kachanivska, Y. I. (2015). Economic security of agricultural enterprises. Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Economic Series, (1), 98–105. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1361>
9. Utenkova, K. O. (2018). Economic security of the agricultural sector: Essence and functional components. Agrosvit, (17), 42–47. http://www.agrosvit.info/pdf/17_2018/7.pdf
10. Tkachuk, V. I., & Yaremova, M. I. (2019). Economic security of agricultural enterprises. Efektyvna ekonomika, (6). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.12>
11. Hohol, T. A., & Nekhai, V. A. (2021). Financial and economic security of agricultural enterprises: Theory and practice. Problems and Prospects of Economics and Management, (4), 312–319. <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/204620>
12. Utenkova, K. O. (2020). Economic security of the agricultural sector: Theory, methodology, practice. PromArt.
13. Vasylishyn, S. I. (2020). Accounting and analytical support in the system of risks and threats to economic security of agricultural enterprises of Ukraine. Madrid Printing House. <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/9849>
14. Obydenko, H. O., Kredisov, V. A., Kalchenko, S. V., Petrenko, V. A., & Bocharova, N. O. (2021). Economic security of agricultural enterprises in the trajectory of resource flow. Studies of Applied Economics, 39(6). <https://doi.org/10.25115/eea.v39i6.5237>
15. Huk, O. (2024). Component structure of economic security of an agricultural enterprise. Scientia Fructuosa, (5), 60–75. <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2174>
16. Bohdaniuk, I. V., & Mandych, S. (2024). Mechanisms of economic security management of agricultural enterprises. Energy Saving, Power Engineering, Energy Audit, (10). <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2024.10.04>
17. Oliinyk, A., Ishcheikin, T., Kartashov, R., & Nevkrytyi, M. (2024). Strategic management of economic security of an agricultural enterprise in the business environment. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 336(6), 234–238. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-37>
18. Savanchuk, T., & Serhienko, V. (2023). Key directions for organizing the economic security system of an agricultural enterprise. Digital Economy and Economic Security, (8), 221–223. <https://doi.org/10.32782/dees.8-36>
19. Bohdaniuk, I. (2024). Features of forming mechanisms for managing economic security of agricultural enterprises. Modeling the Development of Economic Systems, (3), 326–331. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-45>

20. Kukhar, O. (2024). Basics of economic security of agricultural sector enterprises at the state level. Actual Problems of Innovative Economy and Law. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-2-18>
21. Rusan, V. M. (2022). Features of the functioning of the agricultural sector of Ukraine under war conditions. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>
22. Dobrunik, T., & Kuznietsova, O. (2022). Problems and directions of development of Ukraine's agricultural sector under economic instability. Economy and Society, (42). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25>
23. Negrei, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). Agricultural sector of Ukraine during the war: Problems and prospects. Economy and Society, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
24. Froter, O., Osipova, A., & Revutska, A. (2024). Strategies of social responsibility of agrarian business under uncertainty. Economic Bulletin of the Black Sea Region, (6), 126–136. <https://doi.org/10.37000/ebbsl.2024.06.10>
25. Kuzmenko, H. O., & Telendii, A. A. (2024). Impact of war on Ukraine's agricultural sector: Challenges and the role of public administration in recovery. Scientific Notes of Vernadsky TNU. Public Administration Series, 35(74), 22–29. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.5/04>
26. Belkin, I. (2024). Agricultural sector of Ukraine during the war: Problems and development prospects. Scientific Perspectives, (4), 484–498. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-484-498](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-484-498)
27. Skydan, O., Dankevych, V., Garrett, R. D., & Nimko, O. (2023). The state of the agricultural sector in Ukraine during wartime: The case of farmers. Scientific Horizons, 26(6), 134–145. <https://doi.org/10.48077/scihor6.2023.134>
28. Soloshenko, R. M. (2023). Directions for the post-war recovery of Ukraine's agricultural sector. Law and Public Administration, (2), 533–541. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>
29. Herasymchuk, S. (2023). Ensuring economic security and resilience of Ukraine's agricultural sector under wartime and post-war conditions. European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation, 1(11), 84–97. <https://doi.org/10.32750/2023-0107>
30. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). <https://ukrstat.gov.ua/>
31. World Bank. (n.d.). World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
32. The Global Economy. (n.d.). Ukraine. <https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/>
33. FAO. (n.d.). Food Price Index. <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>
34. European Commission. (n.d.). CAP strategic plans. https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en
35. European Commission. (n.d.). EU agriculture and rural development: Five years on. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/highlights-2019-24_en
36. European Commission. (n.d.). An environmentally sustainable CAP. https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/sustainability/environmental-sustainability/cap-and-environment_en
37. European Commission. (n.d.). The common agricultural policy at a glance. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en
38. UNDP. (2022). From farm to fork strategy. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/3%20Tree%20From%20Farm%20to%20Fork%20Strategy%203%20final_297x210mm_4%2B4_web_180822.pdf
39. UNDP. (2022). EU biodiversity strategy for 2030. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/6%20FINAL%20Tree%20Biodiversity%20Strategy_297x210mm_4%2B4_web_180822.pdf

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY IN THE CONTEXT OF ENSURING ECONOMIC SECURITY

HRYHORUK Pavlo, SPIVAK Viktor
Khmelnitskyi National University

The article presents the results of a comprehensive analysis of indicators of Ukraine's agrarian sector in the context of ensuring economic security. To increase the objectivity of assessments of indicator dynamics and the validity of conclusions, the period from 2019 to 2024 was selected, which includes the pre-pandemic period, the Covid-19 pandemic and post-pandemic recovery, and the period of martial law. The study's statistical basis was data from the State Statistics Service of Ukraine, the World Bank, and other international data portals. The purpose of the study is to conduct a comprehensive analysis of the indicators of the agrarian sector of the economy by functional components of economic security, including during martial law, to identify key trends in changes in indicators and factors that determine the level of economic stability of business entities, to form a holistic picture of the state of economic security of enterprises in the industry in the face of modern challenges. According to the results of the analysis of macroeconomic indicators of production activity, the functioning of the agricultural sector of the Ukrainian economy during the studied period had a dual nature. While demonstrating the ability to adapt to crisis management conditions, growth was limited due to high sensitivity to external disturbances. The indicators of land use and resource provision for agricultural production showed negative dynamics, indicating deep degradation and the transition of the agricultural sector to a survival mode. The dynamics of greenhouse gas emissions from agrarian enterprises show a clearly pronounced turning point in 2022, reflecting a decrease in emissions. It was established that this effect after this period is primarily due to a reduction in production scale rather than to the introduction of climate-effective technologies. It was determined that the strategic task is to transform the temporary environmental impact resulting from the decline in production into a sustainable outcome of modernizing the agricultural sector in line with European climate and agricultural policies. The dynamics of imports and exports of raw materials indicate a gradual structural reorientation of Ukraine's agricultural sector under the influence of external shocks, military operations, and fluctuations in domestic markets. The growth of exports during the period of martial law reflects a strategic orientation towards foreign exchange earnings and an increase in the agricultural sector's role in foreign trade, while military and logistical barriers constrain import flows. Taken together, the analysis results allow us to form a holistic picture of trends in the development of the agricultural sector and the state of ensuring economic security.

Keywords: agrarian sector of the economy, economic security, risks and shocks of martial law, European integration.